

УДК 373.2.015.31:316.42:004
DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-3-48-58

Пихтіна Н. П.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
pnykhtina@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6684-436

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті проведено аналіз наукових досліджень та практичних аспектів соціалізації дітей дошкільного віку, а також факторів, що впливають на цей процес. Особливу увагу приділено дієвості засобів масової інформації як провідного елемента соціалізації. У статті також представлені узагальнення та висновки щодо педагогічних умов, що сприяють формуванню соціальної компетентності дошкільнят. Окреслені та проаналізовані педагогічні умови ефективності соціалізаційного процесу засобами масової інформації, а саме:

1) збагачення уявлень дітей про суспільне довкілля засобами екранізованих та літературних творів;

2) використання ЗМІ для набуття дітьми соціального досвіду;

3) забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками та дорослими.

Відповідно до визначених педагогічних умов, представлена програма їх реалізації у формуванні соціальної компетентності дітей дошкільного віку засобами ЗМІ. Охарактеризовані три етапи програми: інформаційно-орієнтувальний, навчально-розвивальний, діяльнісно-трансформувальний.

Визначені мета, завдання, змістове наповнення та відповідні форми роботи у межах кожного етапу. Інформаційно-орієнтувальний етап реалізував першу педагогічну умову – збагачення уявлень дітей про суспільне довкілля засобами екранізованих і літературних творів. На навчально-розвивальному етапі реалізувалася друга педагогічна умова – використання ЗМІ для набуття дітьми соціального досвіду та його реалізації в різних формах творчої діяльності. На діяльнісно-трансформувальному етапі реалізувалася третя педагогічна умова – забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками і дорослими.

Представлені результати свідчать про позитивний вплив засобів масової інформації на соціальний розвиток дошкільнят за умови педагогічно обґрунтованого підходу. Цілеспрямоване використання ЗМІ сприяє формуванню ключових соціальних навичок, таких як комунікативність, співпраця, емпатія та критичне мислення. Результати дослідження підтверджують необхідність інтеграції медіа-освіти в навчальні програми для дошкільнят, що стане основою для їхнього подальшого соціального становлення.

Ключові слова: соціалізація, засоби масової інформації, ЗМІ, стихійна соціалізація, спрямована соціалізація, медіа-розвивальне соціальне середовище, соціальна компетентність, педагогічні умови формування соціальної компетентності дошкільників.

Постановка проблеми. Проблема домінантності ролі засобів масової інформації в системі соціального формування особистості дітей дошкільного віку, зростання значущості особливостей впливу ЗМІ (позитивного чи негативного) на соціалізацію

дітей дошкільного віку є актуальними та впливають на завдання і зміст сучасної системи дошкільної освіти. Це об'єктивно висуває перед педагогічною наукою необхідність з'ясування особливостей впливу ЗМІ на соціалізацію дітей дошкільного віку педагогічних умов оптимізації цього процесу з огляду на виклики сьогодення та сучасні наукові і прикладні запити. На державному й міжнародному рівнях (що засвідчує зміст відповідних державних і міжнародних документів), постійно актуалізуються питання про охорону дитинства та набувають особливої ваги аспекти деструктивного впливу ЗМІ на дітей.

У вітчизняній і зарубіжній науці розроблено концепції соціалізації особистості (І. Зверева, А. Капська, І. Рогальська); розкрито соціально-педагогічні аспекти проблеми (А. Богуш, Т. Жаровцева, Ю. Косенко); визначено соціальну компетентність особистості на ранніх етапах соціалізації (С. Курінна, І. Печенко).

У працях науковців висвітлено особливості соціально-психологічної атмосфери середовища, психологічних процесів і явищ, притаманних для первинного періоду соціалізації й особистісного зростання дітей (Л. Артемова, І. Бех, О. Кононко, Т. Піроженко). Сьогодні в системі виховних інститутів неухильно зростає вплив засобів масової інформації, які розширюють світосприйняття дітей і молоді, виступають для них самостійним джерелом знань. Роль ЗМІ у формуванні особистості розглядали Л. Масол, С. Семчук та інші.

Проте спостерігаються суперечності між ціннісними орієнтаціями дітей дошкільного віку, які суттєво й активно змінюються під впливом ЗМІ та невідповідністю педагогів до виховання сучасних дітей; необхідністю формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку засобами ЗМІ та недосконалістю відповідної методики організації виховного процесу в ЗДО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У межах теорії становлення особистості є сучасні теоретико-експериментальні дослідження науковців, що стосуються різноманітних аспектів соціалізації та її результату – соціальної компетентності, зокрема, дослідження самосвідомості як механізму регуляції поведінки (І. Беха), ролі виховання в психічному розвитку дитини (Н. Максимової), передумов розвитку особистості в ранньому дитинстві, основ особистісного становлення дошкільника (О. Кононко), та інших.

Вагомими в контексті вивчення заявленої проблеми є дослідження В. Кузя та І. Печенко щодо соціального становлення особистості та ролі соціальних стосунків у розвитку психіки дитини.

Особливе місце серед досліджень проблеми соціалізації посідають праці, що присвячені соціалізації особистості на ранніх етапах онтогенезу (Л. Артемової, Л. Варяниці, Н. Гавриш, С. Курінної, І. Луценко, І. Рогальської).

Сучасне вивчення питань соціалізації як органічної складової педагогічного процесу, форм, методів, засобів її практичної реалізації як педагогічної мети, є сьогодні актуальним та привертає увагу науковців. Помітний внесок у дослідження цієї проблеми зробили українські дослідники, зокрема до аналізу її окремих соціально-педагогічних аспектів: соціальних детермінант та педагогічних умов успішної соціалізації (А. Богуш, Т. Жаровцева, Ю. Косенко, О. Савченко, Т. Степанова); ролі соціальної компетентності особистості на ранніх етапах її соціалізації (О. Кононко, С. Курінна, І. Печенко); первинного періоду соціалізації й особистісного зростання дітей (Л. Артемова, І. Бех, Т. Піроженко).

Формулювання цілей статті. Постає необхідність узагальнення сучасних досліджень, результатів емпіричного вивчення проблеми формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку; педагогічних умов забезпечення ефективності цього процесу засобами масової інформації.

Виклад основного матеріалу. *Соціалізація* є двобічним процесом засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, системою

соціальних зв'язків та їх активним становленням за рахунок активної діяльності індивіда та його включення в соціальне середовище [2; 9].

Соціалізація дитини відбувається у її взаємодії з величезною кількістю умов, що називаються науковцями *факторами соціалізації*. Науковці розподіляють і систематизують основні фактори соціалізації за групами: *мегафактори* – впливають на соціалізацію всіх жителів планети Земля; *макрофактори* – впливають на соціалізацію всіх жителів окремих країн; *мезофактори*, тобто середні, проміжні фактори, – тип населення (місто, село, район), засоби масової комунікації (радіо, телебачення). *Мікрофактори*, зокрема, формальні (дошкільний навчальний заклад, школа, вищий навчальний заклад, заклад культури, виховні організації) та неформальні (сім'я, сусіди, група однолітків) [2; 9].

Сьогодні до системи виховних інститутів активно входить такий макрофактор, як інформування (засоби масової інформації). Їх особливий статус у системі факторів соціалізації дітей дошкільного віку обумовлюється низкою специфічних особливостей *засобів масової інформації*, а саме: глобалізації інформації, мобільності її трансляції, актуальності, цільового моделювання, художньої виразності, емоційності, оперативності зворотного зв'язку тощо [6].

ЗМІ – потужний фактор соціалізації дошкільника, що здійснює його інформаційне забезпечення, тобто впливає на індивідуальний розвиток дитини. Відбувається формування особистості дитини через взаємодію з довкіллям, в якому роль інформаційного простору дедалі підсилюється. Формами впливу ЗМІ на соціалізацію дітей дошкільного віку є: 1) трансляція інформації про культуру та її репродукція; 2) власні творчі, продуктивні можливості ЗМІ; 3) їх естетична функція [13].

Результатом соціалізації виступає соціальна компетентність – своєрідний наслідок соціального розвитку, обізнаності та досвіду дитини дошкільного віку. *Соціальна компетентність* – полікомпонентна риса особистості, її інтегральна якість складається з цілісного комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей та виявляється в соціальній активності й гуманістичній спрямованості особистості. Сформованість такої риси в дітей дошкільного віку передбачає їх уміння орієнтуватися в незнайомому середовищі, знаходити в ньому правильні орієнтири для побудови адекватної поведінки; встановлювати зв'язок причин і наслідків; виявляти гнучкість у пристосуванні до нових умов середовища з одночасним збереженням свого особистісного стрижня; бачити себе очима інших, співвідносити їхні очікування із своїми можливостями.

В основу багатьох теоретичних підходів до вивчення взаємодії особистості дитини-дошкільника із ЗМІ як потужним соціалізаційним фактором, покладене припущення про те, що процес соціалізації відбувається як *медіасоціалізація* [8].

ЗМІ як один із основних факторів соціалізації в житті дітей, доповнює чи навіть конкурує з іншими більш традиційними факторами, такими як родина, дошкільна установа, товариство однолітків, дитяча субкультура. У процесі соціалізації, формується соціальна компетентність дитини, і, відповідно, формуються її інтереси, уподобання, мотиви, дії, поведінка.

Успішною вважають таку соціалізацію, яка дозволяє дитині адаптуватися до умов суспільства, у якому вона проживає через наочність соціально визнаних моделей поведінки, оскільки в процесі перегляду ЗМІ здійснюється як соціалізація, так і конструювання соціальної реальності.

Ми поділяємо думку Л. Варяниці щодо виокремлення двох протилежних наукових підходів до розуміння особливостей формування соціального досвіду дитини. Перший підхід абсолютизує освітній процес як джерело соціального досвіду дитини, другий – надає значення активному привласненню дитиною соціального досвіду [1]. Вважаємо, що соціальний розвиток дитини є результатом її соціалізації та виховання, а його набуття відбувається трьома взаємопов'язаними шляхами.

По-перше, соціалізація відбувається стихійно, оскільки ЗМІ як фактор стихійної соціалізації, виконують насамперед рекреативну роль, суттєво визначаючи час відпочинку дітей. З рекреативною, тісно пов'язана релаксаційна роль ЗМІ. Вона набуває специфічного відтінку, коли йдеться про дітей дошкільного віку. Для багатьох дітей перегляд телебачення, прослуховування музичних фрагментів і творів, робота за комп'ютером, читання є своєрідною компенсацією дефіциту міжособистісних стосунків чи засобом відволікання від дитячих проблем. Проте з активним входженням у життя дітей кіно, телебачення, відео, інтернет ресурсів, їх інтерес до читання книжок суттєво зменшився. Особливу роль у стихійній соціалізації дітей відіграють комп'ютерні технології. Робота з комп'ютером, з одного боку, забезпечує до розширення контактів, можливостей обміну соціо-культурними цінностями, набуття дитиною соціального досвіду.

З іншого боку, перебільшення такої діяльності дитини за комп'ютером може призвести до «синдрому залежності» від комп'ютерних мереж та ігор. Наслідок цього – звуження інтересів дитини, її відхід від реальності, соціальна ізоляваність, ослаблення емоційних реакцій та багато інших негативних явищ.

По-друге, опанування соціального досвіду відбувається одночасно і як відносно спрямована соціалізація дитини-дошкільника, яка інтегрує два її важливі аспекти:

1) ЗМІ суттєво впливають на засвоєння дітьми широкого спектру соціальних норм та формують відповідні ціннісні орієнтири;

2) ЗМІ, як система неформального навчання і просвіти існує та використовується як джерело інформації. Тому всі користувачі ЗМІ набувають різноманітних, суперечливих, несистематизованих відомостей з багатьох питань суспільного життя. Отже, цей аспект відносно спрямованої соціалізації має вагомe значення для соціального розвитку особистості [12].

По-третє, виховання як відносно соціально контрольована соціалізація, тривалий час використовувалася переважно у друкованих носіях масової інформації. Тому система виховання дотепер не ставила за мету виховання і розвиток дітей у процесі їх взаємодії з усіма ЗМІ. У реаліях сьогодення панівне місце посіли інформаційно-комунікаційні технології.

Відомо, що інформаційний потік здійснює вплив на формування системи знань дитини, особливості їх сприйняття нею, її емоційну сферу. У дошкільному віці дитина діє за типовими соціальними моделями на основі власних почуттів та переживань. Проте обмеженість життєвого досвіду дитини, елементарність її знань про власні можливості, права та обов'язки, специфіку людських стосунків є важливими, але недостатніми для рівномірного соціального становлення дошкільника. Важливо створити таке соціальне середовище, яке б сприяло засвоєнню дитиною соціальних цінностей, її входженню в систему соціальних зв'язків, закладанню основ соціальної компетентності дошкільників.

На думку А. Богуш, *компетентність* – комплексна характеристика особистості, яка вирає результати попереднього психічного розвитку: знання, уміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання, складати творчі розповіді, малюнки й конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль [2].

Ми поділяємо погляди Т. Піроженко, І. Печенко про те, що проблема *формування соціальної компетентності* полягає в готовності дитини ефективно взаємодіяти з іншими у системі міжособистісних стосунків. Структура соціальної компетентності регламентується ставленням дитини до соціальної дійсності особливостей організації її життя, оскільки його перші сім років – сензитивний період для соціалізації особистості, засвоєння нею соціально цінних еталонів поведінки [9].

За оцінкою Ю. Косенко, *основою соціалізації є соціальний досвід дитини*, засвоюючи який, вона здійснює саморозвиток та самореалізацію, стає соціально компетентною. У дошкільному віці в дитини конструється образ світу, закладається

базис її особистісної культури, відбувається усвідомлення себе як індивідуальності, формується її ставлення до інших людей, до світу в цілому [4].

В. Кузь, І. Печенко та інші дослідники, під *соціальним досвідом* розуміють визначальну соціологічну характеристику особистості в конкретній соціальній структурі.

Соціальний досвід розглядають як сукупність соціальних якостей, що є відображенням у свідомості особистості соціальних відносин. Привласнений та набутий соціальний досвід має провідну форму існування як відображення у свідомості окремо взятої дитини. За їх оцінкою, *соціальний досвід* має *інформаційний* (знання), *діяльнісний* (уміння й навички) та *ціннісно-оцінювальний* (особистісне ставлення) *компоненти* [9].

О. Кононко пов'язує набуття дошкільником соціального досвіду з діяльністю, спрямованою на орієнтування в ситуації, пристосування до навколишнього, перетворення до живої і неживої природи, власного «Я». Значення соціального розвитку для особистісного становлення полягає передусім у формуванні соціальної компетентності – певних особистісних властивостей, потреб, здібностей, елементарних теоретичних уявлень та практичних умінь, які забезпечують дитині життєздатність. Компетентність гарантує усвідомлення дитиною того, як слід себе поводити, щоб бути гармонійною, співзвучною з іншими, почувати себе в будь-якому товаристві комфортно. *Соціальна компетентність дитини дошкільного віку*, на думку науковця передбачає її вміння орієнтуватися в незнайомому середовищі, знаходити в ньому правильні орієнтири для побудови адекватної поведінки, встановлювати зв'язок причин і наслідків, виявляти гнучкість у пристосуванні до нових умов середовища з одночасним збереженням свого особистісного стрижня, бачити себе очима інших, співвідносити їх очікування із своїми можливостям [3].

Тож засоби масової інформації є потужним фактором впливу на соціалізацію дитини-дошкільника та співвідносяться з відповідними *педагогічними умовами формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку* засобами ЗМІ, а саме:

1. *Збагачення уявлень дітей про суспільне довкілля засобами екранізованих та літературних творів.* Екранізовані й літературні твори у своєму змісті відображають суспільні і життєві процеси в реальних формах, через них дитина пізнає світ, формується її світосприйняття. За допомогою екранізованих і літературних творів дошкільник може уявити ситуації, які відбуваються в реальному житті та порівняти їх з вигаданими подіями, це сприяє збагаченню їхніх уявлень про різноманітні явища суспільного довкілля. Використання телевізійних передач і літературних творів у педагогічному процесі ЗДО сприяє засвоєнню соціальних норм, життєвої позиції дитини дошкільного віку, орієнтує у доцільному відборі інформації зі ЗМІ, яка сприяє її освітньому, культурному й моральному зростанню, сприяє збагаченню досвіду суспільного життя й удосконалює вміння дитини застосовувати уявлення про закони соціуму для подальшого розширення власного досвіду в контексті впливу ЗМІ.

2. *Використання ЗМІ для набуття дітьми соціального досвіду.*

Набуття досвіду соціальної взаємодії у міжособистісному спілкуванні, ігровій і творчій діяльності, дає змогу дитині увійти в реальні соціальні умови, гармонійно поєднати їх з індивідуальними бажаннями та соціальними ролями прийнятними в стосунках з однолітками, навчитись узгоджувати спільні інтереси, погляди, потреби та цілі, виховувати соціальні мотиви спілкування (виховувати потреби дитини у враженнях та новій інформації із ЗМІ).

3. *Забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками та дорослими.* Найвпливовішим стихійним засобом виховання і навчання є середовище, в якому відбувається соціалізація дитини дошкільного віку. У наукових джерелах середовище трактується як сукупність умов, що оточують людину і взаємодіють з нею як з організмом і особистістю. Соціалізація дитини відбувається у різноспрямованій

взаємодії усіх факторів, одним з яких є розвивальне середовище, в якому відбувається педагогічний процес і яке є його складовою частиною.

4. Як зазначає А. Богуш, розвивальне середовище створює потенційні можливості для позитивного впливу різноманітних факторів у їх взаємодії на інтелектуальний розвиток дитини і формування цілісної особистості [2, с. 13]. На основі аналізу понять «медіа-навчання» та «розвивальне середовище», науковцями (С. Семчук) обґрунтоване визначення поняття «медіа-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу» – простір життєдіяльності сучасної дитини, де засоби масової інформації виступають потужним фактором її соціалізації [12; 13].

Спеціально створене медіа-розвивальне середовище спонукає дитину до вияву здорового ризику, постановки проблеми, самостійного її розв'язання й критичного самоаналізу. Повноцінне особистісне становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками та дорослими можливе через оптимальне поєднання виховання й навчання та стихійної практики соціальної взаємодії в контексті впливу ЗМІ.

З метою реалізації окреслених та обґрунтованих педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ, нами розроблена система роботи, яка включала:

- 1) основні етапи формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ;
- 2) організаційні форми роботи з дітьми дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ;
- 3) педагогічне забезпечення формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ.

Метою першого – **інформаційно-орієнтувального етапу** було сформувати у дітей знання про суспільне довкілля через використання інформації із ЗМІ, вміння орієнтуватися у потоці інформації, оцінювати її та регулювати власну пізнавальну діяльність. Це передбачалось у межах реалізації першої педагогічної умови: збагачення уявлень дітей про суспільне довкілля засобами екранізованих та літературних творів.

Головні завдання етапу: формувати в дітей систему знань про довкілля, збагатити їх інформацією із ЗМІ, розвинути вміння аналізувати її. Вихователь виступав у ролі інформатора, який збагачував дитину різною інформацією із ЗМІ, планував та розподіляв соціальні ролі, координував діяльність дитини та контролював хід виконання поставлених завдань.

Змістове наповнення цього етапу полягало у використанні таких видів роботи: відтворення епізодів із телефільмів, мультиплікаційних та літературних творів, а також ситуацій із повсякденного життя в іграх «Телеподорож», «Прогноз погоди», «Клуб мандрівників», «Пізнавальна абетка»; сюжетно-рольові ігри «Сам собі режисер»; пізнавально-творчі вправи «Професія рекламний агент»; ігри з правилами «Конкурс рекламних агентів».

Отже, на цьому етапі реалізовувалася перша педагогічна умова (збагачення уявлень дітей про суспільне довкілля засобами екранізованих та літературних творів), що сприяла формуванню соціальної компетентності дітей дошкільного віку засобами ЗМІ. Проведені педагогічні заходи сприяли засвоєнню дітьми системи знань про довкілля, вмінню сприймати інформацію із ЗМІ, здійснювати її аналіз й регулювати власну пізнавальну діяльність.

Метою другого – **навчально-розвивального етапу** – був розвиток соціально-емоційної сфери дітей через використання ЗМІ для організації досвіду соціальної взаємодії у спілкуванні з однолітками, що передбачалось в межах реалізації другої педагогічної умови: використання ЗМІ для набуття дітьми соціального досвіду.

Головні завдання етапу: розвиток у дітей вміння орієнтуватись у назвах емоцій, почуттів, специфіці їх прояву у телевізійних і комп'ютерних героїв.

Змістове наповнення цього етапу полягає в застосуванні таких видів роботи: дидактичні ігри «Люстерко», «Мій улюблений персонаж», сюжетно-рольові ігри «Ти

будеш мною, а я – тобою»; перегляд та відтворення ситуацій з екранізованого твору «Троє із Простоквашино»; наслідувально-виконавські вправи «На кого я б перетворився в чарівній країні»; бесіди на тему «Розкажи про себе», «Анкета для друзів».

Метою третього етапу – **діяльнісно-трансформувального** – було навчання дітей дошкільного віку творчо й вибірково використовувати набутий соціальний досвід із ЗМІ у спілкуванні з однолітками та дорослими, що передбачалось в межах реалізації третьої педагогічної умови: забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками та дорослими.

Змістове наповнення цього етапу полягає у використанні різних видів роботи, зокрема: спільна колективна творчість на теми: «Батьки запитують, оцінюють, пропонують» і «Дні добрих справ»; конкурси-змагання «Хто швидше»; дидактичні ігри «Хвастощі», сюжетно-рольові ігри «Що ми знаємо про ввічливість?»; бесіди морально-етичного спрямування «Мамина помічниця», «Ввічливі слова»; експериментально-творчий проект «Дитина у світі телебачення»; гра-заняття «Книжковий лікар».

Реалізації формувального етапу експерименту передувала **попередня (пропедевтична) робота з вихователями**, які працювали з дітьми експериментальних груп. У межах цієї роботи було проведено низку занять з вихователями, об'єднаних у *методичний семінар «Особливості медіасоціалізації дітей дошкільного віку»*.

Мета семінару полягала в окресленні особливостей впливу ЗМІ на соціалізацію дітей дошкільного віку.

Завдання семінару: з'ясування сутності та понять «ЗМІ», «соціальна компетентність дітей дошкільного віку»; зацікавлення й організація вихователів до роботи за експериментальною моделлю реалізації педагогічних умов з формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ.

У ході попередньої роботи з вихователями, формувались уявлення педагогів про особливості впливу ЗМІ на формування соціальної компетентності дітей, а також переорієнтувати їхнє ставлення до дитячих стосунків в контексті впливу ЗМІ як потужного фактора соціалізації дітей.

Були *реалізовані різні форми роботи* з вихователями: семінар-практикум, консультації, моделювання освітнього процесу, завдяки яким забезпечувалося набуття вихователями практичних умінь налагодження співробітництва з дітьми й батьками, організації різних видів діяльності та реалізації у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу сукупності педагогічних умов формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ.

Програма методичного семінару-практикуму передбачала шість тем, які висвітлювали такі питання: завдання та форми роботи, спрямовані на систематизацію й збагачення знань вихователів про науково-теоретичні засади соціалізації особистості дитини-дошкільника, розкриття понять «ЗМІ», «глобалізація», «мас-медіа», «медіасоціалізація дитини дошкільного віку», «соціальна компетентність», «медіа-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу». Детально зміст методичного семінару представлений у додатках.

У процесі пропедевтичного етапу роботи, було реалізовано раніше означені *педагогічні умови для покращення педагогічного керівництва у сприйнятті інформації із ЗМІ*. Щоб педагогічний вплив мав продуктивний характер було дібрано організаційні форми роботи за визначеними критеріями: пізнавально-когнітивними, соціально-емоційними, діяльнісно-поведінковими.

Було розроблено серію завдань для дітей до кожного етапу експериментальної моделі реалізації педагогічних умов з формування соціальної компетентності засобами ЗМІ. Позитивний вплив виконання цих завдань на вихованців забезпечувався правильним педагогічним керівництвом. Вихователь працював над формуванням у дітей позитивного ставлення до ігор, ігрових та колективних завдань, ознайомлював із правилами (інструктування, показ, повторення). Діти брали активну участь у виборі

сюжетів із ЗМІ, висували свої пропозиції, висловлювали свої міркування про телегероїв, здійснювали критичний аналіз.

Проведена робота дала можливість збагатити соціальний досвід дітей, що трансформується із зовнішнього у внутрішній план їхньої психічної діяльності; забезпечила особистісне становлення дитини дошкільного віку та збагатила досвід її соціальної взаємодії у процесі спілкування з однолітками й дорослими в контексті впливу ЗМІ. Діти активно аналізували телевізійні та літературні твори. Це дало їм можливість засвоїти загальноприйняті норми та правила поведінки в різних соціальних ситуаціях, узгоджувати свої бажання з бажаннями інших, виявляти повагу до однолітків та дорослих. Пріоритетну позицію на означеному етапі зайняла третя педагогічна умова (забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника у процесі спілкування з однолітками та дорослими), за якої відбувалося формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку в контексті впливу ЗМІ.

Висновки. *Отже*, соціалізація як складова педагогічного процесу полягає у засвоєнні дитиною протягом життя соціальних норм та культурних цінностей того суспільства, в якому вона зростає та формується. Вона відбувається через взаємодію дітей з низкою факторів (мегафактори, макрофактори, мезофактори, мікрофактори), які активно впливають на їхній розвиток. Науковцями доведена динамічність соціалізаційних факторів – зміна частки їх впливу на соціалізацію дітей дошкільного віку. Встановлено, що потужним фактором соціалізації осіб вказаної цільової групи є засоби масової інформації, педагогічний вплив яких є найбільш вагомим у сучасних умовах.

Результатом соціалізації виступає соціальна компетентність – як наслідок соціального розвитку, обізнаності та досвіду дитини дошкільного віку. Соціальна компетентність – полікомпонентна риса особистості, її інтегральна якість, яка складається з цілісного комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей та виявляється в соціальній активності й гуманістичній спрямованості особистості.

Для оцінки ефективності процесу соціалізації дітей дошкільного віку засобами масової інформації визначена соціальна компетентність як інтегративна якість особистості закономірний результат соціалізації.

На основі реалізованої дослідно-експериментальної роботи нами практично вивчені особливості формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами ЗМІ та окреслені педагогічні умови ефективності цього важливого соціалізаційного процесу, а саме:

- 1) збагачення уявлень дітей про суспільне довкілля засобами екранізованих та літературних творів.
- 2) використання ЗМІ для набуття дітьми соціального досвіду.
- 3) забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками та дорослими.

Відповідно до означених педагогічних умов, розроблена експериментальна програма їх реалізації у формуванні соціальної компетентності дітей дошкільного віку засобами ЗМІ. Програма реалізовувалась за трьома етапами: інформаційно-орієнтовальним, навчально-розвивальним, діяльнісно-трансформувальним.

Визначені мета, завдання, змістове наповнення та відповідні форми роботи у межах кожного етапу. На інформаційно-орієнтовальному етапі була реалізована перша педагогічна умова – *збагачення уявлень дітей про суспільне довкілля засобами екранізованих і літературних творів*. На навчально-розвивальному етапі реалізовувалась друга педагогічна умова – *використання ЗМІ для набуття дітьми соціального досвіду та його реалізації в різних формах творчої діяльності*. На діяльнісно-трансформувальному етапі реалізовувалась третя педагогічна умова – *забезпечення медіа-розвивального середовища для соціального становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками і дорослими*.

Література

1. Богуш А. М. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.
2. Варяниця Л. О. Дитяча субкультура як фактор соціалізації молодшого школяра в навчально-виховному процесі: дис... канд. пед. наук: 13. 00. 05. Луганськ, 2006. 236 с.
3. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (у дошкільному дитинстві): навч. посіб. для вищ. навч. закладів. Київ: Освіта, 2018. 255 с.
4. Косенко Ю. М. Трансформація наукових досліджень українських вчених з проблеми соціалізації дітей дошкільного віку. *Гуманізація навчально-виховного процесу: збір. наук. праць. Спецвипуск.* / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. Слов'янськ: СДПУ, 2010. Ч. 2. С. 99–110.
5. Кузь В. Г. Соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів «Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад». Київ: Міленіум, 2004. 212 с.
6. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років у різних умовах життєдіяльності: дис... канд. пед. наук: 13.00.05. Львів, 2004. 234 с.
7. Масол Л. Формування естетичного смаку засобами телебачення, радіо. *Шкільний світ*. 2003. № 38–39. С. 34–41.
8. Петрунько О. Сучасна дитина в медіапросторі. *Педагогічна газета*. 2009. № 7 (180). Липень. С. 6.
9. Печенко І. П. Соціалізація дітей у сільських навчально-виховних комплексах «Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад»: дис... канд. пед. наук: 13.00.08. Київ, 2003. 234 с.
10. Поніманська Т. І. Люди і я. Світ дорослих як чинник соціалізації особистості дитини. *Дошкільне виховання*. 1999. № 8. С. 14–15.
11. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: монографія. Київ: Міленіум, 2008. 400 с.
12. Семчук С. І. Вплив комп'ютерних технологій на духовне становлення дітей дошкільного віку. *Проблеми дошкільної та початкової освіти у контексті сучасного виміру*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Умань: П. П. Жовтий, 2008. С. 94–96.
13. Семчук С. І. Вплив телебачення та комп'ютерних технологій на формування свідомості дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Черкаси, 2008. Вип. 119. С. 103–108.

References

1. Bohush, A.M. (2006). Dity i sotsium: osoblyvosti sotsializatsii ditei doshkilnoho ta molodshoho viku: monohrafiia [Children and society: peculiarities of socialization of preschool and primary school age children: monograph]. Luhansk: Alma-mater [in Ukrainian].
2. Varyanytsia, L.O. (2006). Dytiacha subkultura yak faktor sotsializatsii molodshoho shkoliara v navchalno-vykhovnomu protsesi [Children's subculture as a factor in the socialization of younger schoolchildren in the educational process]. Candidate's thesis. Luhansk [in Ukrainian].
3. Kononko, O.L. (2018). Sotsialno-emotsiinyi rozvytok osobystisti (u doshkilnomu dytynstvi) [Socio-emotional development of personality (in preschool childhood): study manual for higher educational institutions]. Kiyv: Osvita [in Ukrainian].
4. Kosenko, Yu.M. (2010). Transformatsiia naukovykh doslidzhen ukrainskykh vchenykh z problemy sotsializatsii ditei doshkilnoho viku [Transformation of scholarly research of Ukrainian scholars on the problem of preschool children's socialization]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu – Humanization of the educational process: collection of scientific papers*. Slovyansk: SDPU. Vol. 2. Pp. 99–110 [in Ukrainian].
5. Kuz, V.H. (2004). Sotsializatsia ditei v umovakh silskykh navchalno-vykhovnykh kompleksiv "Zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad – doshkilnyi navchalnyi zaklad" [Socialization of children in the conditions of rural educational complexes "General educational institution – preschool educational institution"]. Kiyv: Milenium [in Ukrainian].

6. Kurinna, S.M. (2004). Osoblyvosti sotsializatsii ditei shesty-semy rokiv u ryznykh umovakh zhyttiediialnosti [Peculiarities of socialization of six- to seven-year-old children in different life conditions]. Candidate's thesis. Lviv [in Ukrainian].
7. Masol, L. (2003). Formuvannia estetychnoho smaku zasobamy telebachennia, radio [Formation of aesthetic taste by means of television and radio]. *Shkilnyi svit – School world*. No 38–39. P. 34–41 [in Ukrainian].
8. Petrunko, O. (2009). Suchasna dytna v mediaprostori [The modern child in the media space]. *Pedahohichna hazeta – Pedagogical newspaper*. No 7(180). P. 6 [in Ukrainian].
9. Pechenko, I.P. (2003). Sotsializatsia ditei u silskykh navchalno-vykhovnykh kompleksakh "Zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad – doshkilnyi navchalnyi zaklad" [Socialization of children in rural educational complexes "General educational institution – preschool educational institution"]. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
10. Ponimanska, T.I. (1999). Liudy i ya. Svit doroslykh yak chynnyk sotsializatsii osobystosti dytny [People and me. The world of adults as a factor in the socialization of the child's personality]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*. No 8. Pp. 14–15 [in Ukrainian].
11. Rohalska, I.P. (2008). Sotsializatsiia osobystosti u doshkilnomu dytynstvi: sutnist, spetsyfika, suprovid [Socialization of personality in preschool childhood: essence, specifics, support]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
12. Semchuk, S.I. (2008). Vplyv kompyuternykh tekhnolohii na dukhovne stanovlennia ditei doshkilnogo viku [The influence of computer technologies on the spiritual development of preschool children]. *Problemy doshkilnoi ta pochatkovoï osvity u konteksti suchasnoho vymiru – Problems of preschool and primary education in the context of the modern dimension*. Uman: P.P. Zhovtyi [in Ukrainian].
13. Semchuk, S.I. (2008). Vplyv telebachennia ta kompyuternykh tekhnolohii na formuvannia svidomosti ditei doshkilnogo viku [The influence of television and computer technologies on the formation of consciousness of preschool children]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences*. Issue 119. Pp. 103–108. Cherkasy [in Ukrainian].

Pykhtina N.

Candidate of Science in Pedagogy, Docent,
Docent at the Department of Preschool Education
Nizhyn Gogol State University
npykhtina@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6684-436

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING SOCIAL COMPETENCE OF PRESCHOOL CHILDREN BY MEANS OF THE MASS MEDIA

This article analyzes both scholarly research and practical aspects of socialization of preschool children, along with the factors that influence this process. It is emphasized that the role of mass media is a key element in socialization. Additionally, the author offers insights and conclusions regarding the pedagogical conditions that foster the development of social competence in young children. The study outlines and examines the pedagogical conditions essential for effective socialization through mass media, specifically:

1. *Enhancing children's understanding of the social environment through screen adaptations and literary works.*
 2. *Utilizing media to help children gain social experiences.*
 3. *Creating a media-rich environment that supports the social development of preschoolers during interactions with peers and adults.*
- In accordance with the defined pedagogical conditions, the program of their implementation in the formation of social competence of preschool children through mass*

media is presented. Three stages of the program are characterized: informational and orientational, educational and developmental, activity-transformational.

The program defines objectives, tasks, content, and forms of work for each stage. The informational and orientation stage focuses on enriching children's understanding of the social environment through screen adaptations and literature. The educational and developmental stage emphasizes using media to help children gain social experience through creative activities. Finally, the activity-transformational stage provides a media-developmental environment that fosters preschool children's social development during interactions with peers and adults.

The presented results indicate a positive impact of media on the social development of preschool children when a pedagogically grounded approach is applied. Purposeful use of media facilitates the development of key social skills, such as communication, collaboration, empathy, and critical thinking, which are essential for their overall growth. The study's findings confirm the necessity of integrating media education into curricula for preschoolers, which will serve as a foundation for their further social development and better prepare them for future social interactions.

Key words: socialization, media, mass media, spontaneous socialization, directed socialization, media-developmental social environment, social competence, pedagogical conditions for developing social competence of preschoolers.